

”För att utveckla samhället krävs driftiga människor som tar tag i saker”

– En studie om att bo i Stockholms skärgård

”People need to be motivated to make things happen, in
order to develop society”

– A study about living in Stockholm archipelago

Fredrik Svanberg

”För att utveckla samhället krävs driftiga människor som tar tag i saker”

- En studie om att bo i Stockholms skärgård

”People need to be motivated to make things happen, in order to develop society”

- A study about living in Stockholm archipelago

Fredrik Svanberg

Handledare: Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå: Avancerad nivå, A1E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0797

Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2020

Omslagsbild: Hamnen i Berg, Fredrik Svanberg

Upphovsrätt: Samtliga bilder i arbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Lokal utveckling, skärgård, relationer, socialt kapital, turism, platsidentitet, The tourist gaze

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Öarna belägna i Stockholms skärgård har utvecklats från platsbundna egenskaper och förutsättningar vilket har skapat samhällen som är anpassade efter historia, geografi och klimat. Trots att det finns tydliga olikheter mellan öarna finns problem och utmaningar som återfinnes på flera öar. På öarna bor människor som arbetar ideellt för att minska dessa svårigheter och istället skapa olika mervärden. Det är bland annat dessa ideella krafter som bidrar till att samhället hålls samman och utvecklas.

Syftet med denna uppsats är att undersöka vad som karaktäriserar skärgårdens landsbygd, med avgränsning till Stockholms skärgård. För att få svar på detta bör människor som bor och är verksamma på öarna komma till tals och berätta. Jag har valt att studera detta på två öar i Stockholms yttre skärgård, Möja och Sandön i Värmdö kommun. Fokus i studien ligger på att undersöka hur invånarna på de två öarna upplever livet där, hur utveckling av samhället sker samt hur relationerna ser ut med andra styrande organ som till exempel kommunen.

Det empiriska materialet har samlats in genom samtal med boende på Möja och Sandön. Det insamlade materialet från intervjuerna har därefter analyserats utifrån olika narrativ med syfte att finna mönster om hur invånarna beskriver livet på ön, deras relationer till platsen och de människor som inte identifierar sig som Möja- eller Sandöbo.

Intervjuerna och samtalen jag har haft visar på att sammanhållningen och tilliten på de studerade öarna är stark. Platskännedomen och platsidentiteten är tydlig där normer och oskrivna regler säger hur de boende skall leva för att bli en del av lokalsamhället. Det finns en stark lokal drivkraft som vill driva utvecklingen på öarna framåt. Mycket av det arbete som sker är ideellt där föreningar är en viktig del för att hålla samman samhällena och för att få en fortsatt utveckling. De intervjuade upplever att kommunen och öborna har olika uppfattningar om hur samhällena skall skötas samt hur utveckling gynnas. Det är tydligt att tilliten mellan öborna och kommunen är svag.

Abstract

The islands located in the Stockholm archipelago have evolved from location-bound characteristics and conditions, which have created communities that are adapted to their history, geography and climate. Although there are clear differences between the islands, there are problems and challenges that exist on several islands. In the islands, there are people who voluntarily work to reduce these difficulties and instead create added value on the spot. It is, among other things, these non-profit forces that contribute to keeping society together and developing.

The purpose of this essay is to investigate what characterizes the archipelago's countryside, with a boundary to the Stockholm archipelago. To get answers to this, people who live and work on the islands should get their voices heard. I chose to study this on two islands in Stockholm's outer archipelago, Möja and Sandön in Värmdö municipality. The focus of the study is on examining how the inhabitants of the two islands experience life, how the development of society takes place and what the relationships look like with other governing bodies such as the municipality.

The empirical material has been collected through discussions with residents on Möja and Sandön. The material collected from the interviews has then been analyzed on the basis of different narratives with the aim of finding patterns about how the inhabitants describe life on the island and their relations to the place and the people who do not identify themselves as Möja- or Sandöbo.

The interviews and conversations I have made show that the cohesion and trust in the studied islands is strong. The location awareness and the place identity are clear where norms and unwritten rules say how the residents must live to become part of society. There is a strong will amongst the locals to develop the islands. Much of the work that is done is non-profit where associations are an important part of keeping communities together and for continued development. The associations on the islands, with many non-profit organizations, have a very important role for development and cohesion. Trust in authorities is weak. The interviewees experienced that the municipality and the islanders have different perceptions about how communities should be managed and how development is favored.

Lugnet, tystnaden, ensamheten och värmen, en skräckblandad förtjusning infinner sig. En känsla jag upplevt många gånger tidigare. Det är något speciellt med skärgården. När jag kliver av båten infinner sig ett lugn i hela kroppen. Nervositeten försvinner, samtidigt tittar jag mig runt och tänker; Varför har jag aldrig varit här tidigare? Gästhamnen med alla båtplatser gapar tomma och vågorna från färjan slår mot de släta klipporna som vetter ner mot vattnet. Solen skiner och trots att det är i början av oktober och klockan strax är tio är det för varmt för att ha jacka på. Det luktar höst och hav, trädens kronor har börjat skifta färg och det ser ut som det brinner i trädkronorna. Förvåntansfullt lämnar jag hamnen och går mot min första intervju, idag på Möja. På trappen till den lokala affären står tre äldre män och pratar. Jag överhör deras samtal när jag passerar, de samtalat om vad som hänt på ön under den gångna veckan. Längs landsvägen möter jag folk som promenerar eller åker flakmoppe. Några hälsar glatt medan andra ser ut att vara i helt andra tankar. Det lugn som infinner sig på platsen smittar verkligen av sig, ingen ser ut att ha bråttom till något utan allt får ta den tid det tar. Längs den grusade landsvägen rundar jag små röda stugor, ladugårdar och byar. Jag kommer efter en promenad på fem kilometer fram till en vacker liten by. Här ligger husen i en sluttning upp mot en kulle som vetter ner mot havet och horisonten. Nedanför byn ligger en hamn med några små rödmålade båthus. På andra sidan havet ligger Estland. Medan jag väntar på min första intervju suger jag i mig lite mer av de varma solstrålarna.

När jag är klar med mina första intervjuer har det börjat skymma och magen börjat kurra. Nu börjar min färd hemåt mot vandrарhemmet där jag ska övernatta. Jag går längs vattnet medan solen försvinner mer och mer, stannar upp och lyssnar på fiskmåsar, som letar fisk i det spegelblanka vattnet. Jag har alltid tyckt om vatten och skärgårdsliv och den känslan har enbart förstärkts, trots att jag bara varit här några timmar.

En ny dag, med nya upplevelser. Nu är det Sandön som står på schemat. Jag sätter mig på båten och åker mot Sandön, samma känsla infinner i kroppen som när jag åkte till Möja, en skräckblandad förtjusning. Jag vet egentligen inte varför jag är nervös, det är ju detta jag

sett fram emot. Jag tycker det är otroligt givande och en upplevelse att få prata med människor och höra om deras liv och erfarenheter. Efter cirka en timme på båten från fastlandet anländer jag till ångbåtsbryggan på Sandön. Solen skiner även idag och en av mina informanter möter mig vid båten. Vi hälsar och hon visar mig runt ön samtidigt som vi går och pratar. Här finns allt från gamla små mysiga bodar till nya stora hus med panoramafönster ut mot vattnet. Det är inte långt från Möja hit, ändå är det inte mycket som är sig likt. Det som inte skiljer sig mellan de två öarna är alla trevliga människor jag möter och vädret förstås. Trots dessa olikheter brottas öarna med liknande utmaningar. Förutsättningarna för ett levande samhälle skiljer sig mellan de två öarna. Men hur går utvecklingen av samhällena till och hur får invånarna en levande ö året om? Det är något jag med spänning väntar på att få svar på.

Förord

Idén till denna uppsats uppkom efter att jag under våren 2019 utförde praktik på Länsstyrelsen Uppsala län. Jag deltog där i ett sammanträde med det Nordiska skärgårdssamarbetet. Genom sammanträdet fick jag upp ögonen för de utmaningar och de fantastiska ideella krafter som finns i skärgården. Jag läste mig in på ämnet ytterligare och insåg snabbt att detta är ett aktuellt ämne som berör många invånare och deras vardag. Under våren 2018 skrev jag mitt kandidatarbete om kommunsammanslagningen och livet på en skärgårdsö på Åland. Redan då hade mitt intresse för skärgårdsliv börjat gro. Efter viss efterforskning visade det sig att många skärgårdsområden i både Sverige, Åland och Finland brottas med samma problematik, vilket gjorde att mitt intresse för detta ämne växte ytterligare.

Jag vill rikta ett stort tack till invånarna på Möja och Sandön som har ställt upp på att bli intervjuade och berättat om hur det är att leva och verka i skärgården, utan er hade detta arbete inte varit genomförbart.

Jag vill även rikta ett stort tack till Yvonne Gunnarsdotter för handledningen och de glada hejarop och tips som du har gett mig under arbetets gång.

Innehållsförteckning

1. Inledning	11
1.1 Bakgrund	11
2. Metod	14
2.1 Tillvägagångssätt	14
2.2 Urval	16
2.3 Narrativ analys	16
3. Analytiska begrepp	18
3.1 Social tillit	18
3.2 Platsidentitet	20
3.2.1 Identitet	20
3.2.2 Plats	21
3.3 The tourist gaze	22
4. Möja och Sandön	24
4.1 Avgränsningar	24
4.2 Möja	26
4.3 Sandön	27
4.4 Informanterna	28
4.4.1 Möja	28
4.4.2 Sandön	29
5. Bilden av lokalsamhället	30
5.1 Öppenhet i gemenskapen och oskrivna regler	32
5.2 Jämlikhet	34
5.3 Vi och dom	35
5.4 Samlingsplatser och grupperingar	36
5.5 Småskaligheten	37
6. Turismens positiva och negativa effekter	38
6.1 Turisms betydelse	38
6.2 Turismens baksida	39
7. Föreningar som samhällets grundpelare	43
7.1 Ideellt engagemang	43
7.2 Brist på eldsjälar	44
8. Den sociala fällan	47
8.1 Synen på Värmdö kommun	47
9. Slutsats	52

10. Vägen vidare	55
11. Referenslista	56
12. Bilagor	60
12.1 Bilaga 1.	60

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Sverige har en storslagen kust med vidsträckta skärgårdar med en alldeles egen typ av landsbygd. Skärgården sträcker sig hela vägen från Haparanda i nordöst och till norska gränsen i väster. Det är en kuststräcka på över 38 600 mil, vilket gör kustremsan till en av Europas längsta (Sveriges Radio, 2002). Längs kustremsan finns ett oräkneligt antal öar, både bebodda och obebodda med unika egenskaper och utformningar, ingen den andra lik. Avstånd till fastland och andra öar, demografi, relationer mellan människor och historia är faktorer som skapar unika lokala samhällen placerade ute i vattnet, geografiskt isolerade från annan landmassa. Ur ett landsbygdsperspektiv kan öar ses som en speciell typ av landsbygd, något som intresserar mig lite extra. Öar och öbor har på grund av sin geografiska position inte samma möjlighet att till exempel bedriva jordbruk eller andra stora företag, bland annat på grund av öarnas tydliga avgränsning av vatten. Service är oftast mer begränsade på öarna jämfört mot fastlandet, en livsmedelsaffär och skola är inte alltid en självklarhet. Att vara bofast på en ö kan på många sätt kräva mer än vad som krävs för att bo på landsbygden på fastlandet. De geografiska avstånden är ofta inte lika stora som de kan vara på fastlandet, tidsavstånden är däremot ofta betydligt större (Länsstyrelsen Stockholm, 2017a:13).

Öarna belägna i skärgården har alla utvecklats från platsbundna egenskaper och förutsättningar vilket har skapat samhällen som är anpassade efter historia, geografi och klimat. Trots att det finns tydliga olikheter mellan

öarna finns det problem och utmaningar som återfinnes på de flesta öarna (Stockholms läns landsting, 2017a).

Utöver min personliga relation till skärgården och skärgårdslivet är detta intressanta ämnen att studera eftersom jag inte har lyckats finna andra undersökningar som har behandlat skärgården utifrån det perspektiv jag valt. Det betyder att det finns lite forskning inom ämnet och denna uppsats kan bidra till att öka förståelsen för hur livet på en ö i Stockholms skärgård fungerar.

Skärgårdsbor har under lång tid fått vara med och styra den utveckling som har skett i lokalsamhällena. De har haft möjlighet att utveckla samhällena i önskad takt och i den riktning som har passat den specifika platsen. Idag har de boende däremot inte samma möjlighet att utveckla lokalsamhället, utomstående organisationer bestämmer mer och mer om hur olika platser ska utvecklas. Region Stockholm, tidigare Stockholms län Landsting (2017b), har tagit fram en utvecklingsplan för Stockholms skärgård (RUFs) som visar på hur skärgården i området ska utvecklas. Invånarna på öarna har alltså inte samma möjlighet att påverka utvecklingen jämfört med vad de hade tidigare. När samhället utvecklas i en riktning som inte invånarna önskar finns det risk att invånarna slutar identifiera sig med platsen. När utomstående börjar påverka samhället finns även risk för att det sociala kapitalet påverkas.

Landsbygd och skärgård har under de senaste åren fått en allt större roll för turism och rekreation. Intressena i skärgården är många och i flera fall krockar de med varandra. En stor del av utvecklingen styrs idag av flera olika företag och myndigheter, något som kan påverka gemenskapen på ön. I mindre samhällen där människor är i beroendeställning av varandra kan små förändringar få stor betydelse. Det finns risk att dessa förändringar påverkar gemenskapen i samhället, tilliten till individer utanför ön, känslan till platsen samt den fortsatta utvecklingen av lokalsamhället.

Syftet med denna uppsats är att undersöka vad som karaktäriserar skärgårdens landsbygd, med avgränsning till Stockholms skärgård. För att få svar på detta bör individer som bor och är verksamma på öarna ges möjlighet att komma till tals.

Det tre frågeställningar som ligger till grund för detta arbete är:

- Hur beskriver invånarna sin ö och livet där?
- Hur ser invånarna på öns framtida utveckling?
- Hur ser relationerna ut mellan öarna och fastlandet?

2. Metod

2.1 Tillvägagångssätt

Det material som ligger till grund för denna uppsats bygger på nio intervjuer utförda hösten 2019 med personer som bor på Möja och Sandön. Vid intervjutillfällena har semi-strukturerade intervjuer använts. Intervjuerna har utgått från ett förbestämt antal frågeområden som alla har fått svara på. Eftersom jag är intresserad av att veta vad informanterna tänker och känner är det viktigt att inte utgå från en snäv fråga utan ifrån större frågeområden. När frågorna är öppet ställda har informanterna möjlighet att vinkla svaren till det de anser är viktigt att ta upp och berätta. Enligt bland annat Patel och Davidson (1994) samt Kylén (1994) är det bra att börja med öppna frågor och under intervjuens gång snäva in sig och ställa mer detaljerade frågor. Det kan hjälpa informanten att inte känna press för att svara ”rätt” eller ”fel”. Denna metod leder till en mer naturlig dialog mellan mig som intervjuare och den intervjuade. För att få en bra bild av det informanterna berättar är det viktigt att jag som intervjuare ställer följdfrågor. Det kan bidra till att informanten vidareutvecklar svaren som då blir mer detaljerade (jfr. Lindh & Lisper, 1990; Rautalinko, 2007). De intervjuade ska inte under intervjun märka att jag som intervjuledare byter fråga utan det är viktigt att det flyter på som ett öppet samtal.

När det i texten inte anges andra referenser är det informanternas berättelser som ligger till grund för informationen.

Under intervjuerna har jag i första hand ställt frågor som rör den aktuella ön. Frågorna har bland annat handlat om hur de beskriver Sandön/Möja samt vad det är som utmärker den aktuella ön. Därefter har frågor ställts angående de relationer och drivande krafter som finns på ön (forts. se bilaga 1). Huvudmålet under intervjuerna var att få informanterna att öppna upp sig och berätta hur det upplevs och fungerar mer praktiskt att bo på en ö i Stockholms skärgård. Jag var även intresserad av att få veta mer om de relationer och maktstrukturer som finns på öarna.

Under fältarbetets gång utfördes observationer av bland annat platserna samt hur invånarna interagerade med varandra. Majoriteten av de utförda observationerna ha varit spontana. Det har skett när jag befunnit mig på öarna och gått runt och utforskat platserna. De planerade observationerna har utförts i byarna på öarna där det rör sig folk och där folk umgås med varandra. Observationerna har utförts för att jag skulle få en tydligare och djupare bild av det informanterna valde att lyfta fram. Eftersom jag i denna text endast ska analysera det informanterna delade med sig av kommer inte mina observationer och intryck om platsen att lyftas fram.

För att skydda mina informanter har jag utgått från fyra forskningsetiska principer; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Göteborgs universitet, 2002). Informationskravet handlar om att jag som intervjuare har informerat informanterna om syftet med uppsatsen. Det har dels skett när jag har skickat förfrågningar till informanterna samt innan intervjuerna då jag har beskrivit syftet med min uppgift. Samtyckeskravet har uppfyllts eftersom informanterna har haft möjlighet att tacka nej till att medverka i studien. Kravet på konfidentialitet uppfylls genom att jag inte går ut med namn på dem som blivit intervjuade. Jag anger vid känsliga åsikter inte heller på vilken av öarna jag har fått informationen. Det har jag valt att inte lyfta fram i texten eftersom jag inte vill riskera att informanterna blir igenkända då det finns vissa åsikter och citat som kan skapa konflikter om det framkommer vem som har sagt vad. Nyttjandekravet uppfylls genom att de insamlade uppgifterna och de inspelade intervjuerna endast används för detta arbete och kommer att raderas efter arbetets slut.

2.2 Urval

Stockholms skärgård har valts som utgångspunkt vid urval av skärgårdsöar. Avgränsningen har främst gjorts på grund av det är ett intressant område att studera där kontrasterna är stora. Med sin nära geografiska position till bland annat Stockholm skiljer sig skärgården från många andra ställen och skärgårdar i Sverige. Min fysiska placering nära Stockholm har underlättat mitt resande till och från de valda fokusobjekten. Genom min utbildning var det självklart att arbetet skulle utgå från ett landsbygdsperspektiv.

Två öar valdes för att jag ville få fler infallsvinklar, vilket kan bidra till en högre generaliserbarhet. Eftersom information har inhämtats från två skilda öar med olika uppbyggnad och förutsättningar för utveckling har en bred bild skapats. Möja och Sandön valdes eftersom de har likande förutsättningar gällande turism, invånarantal och deras geografiska position.

För att komma i kontakt med mina informanter använde jag mig av öarnas turistguider där det fanns kontaktuppgifter till personer som bor och är verksamma på öarna. Jag använde mig dessutom av lokala facebook-grupper för att nå ut till boende. För att få en bred bild av hur invånarna på de båda öarna upplever gemenskapen och synen på platsen har informanter valts från olika urvalsgrupper, till exempel olika kön, ålder och ställning i samhället.

Eftersom jag lät intervjupersonerna vara med och bestämma vilket fokus intervjuerna fick har validiteten i arbetet stärkts, dvs att frågorna är relevanta. Reliabiliteten har stärkts eftersom informanterna har varit representativa för platserna. De intervjuade har även besvarat ungefär samma frågor, vilket stärker reliabiliteten ytterligare (jfr. Kvale & Brinkman, 2009).

2.3 Narrativ analys

Det insamlade materialet har jag analyserat som narrativ (berättelser) med syfte att finna mönster om hur invånarna talar om livet på ön. Informanternas relationer till platser och till individer som inte identifierar sig som Möja- eller Sandöbo har också analyserats. En narrativ studie bygger enligt

Mishler (1986) på att de intervjuade gör sina upplevelser och kunskaper tillgängliga för mig som utomstående. Dessa berättelser kan analyseras för att öka förståelsen för det informanten berättar. Ett narrativ kan den intervjuade använda för att förmedla en upplevd mening, en poäng, till mig som mottagare på ett övertygande sätt. Informanten kan använda sig av olika uttryck för att förstärka berättelsens poäng, bland annat genom kroppsspråk, citat och direkt tal (Riessman, 1993). Riessman menar att ett narrativ är en sammanhängande berättelse som baseras på en individs upplevelser och idéer.

Alla intervjuer som har utförts under fältarbetet och all den information som har samlats in kommer att vävas ihop och ses som en helhet. Det är viktigt eftersom jag vill få en helhetsbild över hur invånarna upplever hur det är att leva i skärgården samt hur de upplever utveckling på platsen. För att öka min förståelse är det viktigt att jag som intervjuare sätter mig in i informanternas sits och inte står bredvid och tittar på. Det är viktigt att försöka förstå hur intervjupersonerna framställer sig själva inför mig samt hur informanterna reagerar vid olika frågor (Mishler, 1986; Riessman, 1993). Att studera berättelserna som narrativ hänger tätt samman med den intervjumetod som har valts, semi-strukturerade intervjuer. Mishler (1986) menar att intervjufrågorna inte skall ses som ett verktyg för att nå ett redan förutsett svar. Frågorna ska istället fungera som en del i en cirkulär process där frågor skall växa fram ur det svar som informanterna ger. Frågorna ska endast användas som en vägledning under intervjuerna. Informanterna har då möjlighet att tolka frågorna utifrån egna erfarenheter.

3. Analytiska begrepp

För att analysera berättelserna som informanterna bidragit med har jag använt mig av tre olika begrepp; social tillit/socialt kapital, platsidentitet och the tourist gaze.

3.1 Social tillit

Putnam (1993) använder termen socialt kapital, där kärnan är social tillit. Socialt kapital beskrivs som ett värdeskapande verktyg som uppkommer genom olika sociala nätverk. När individer deltar och får ett större socialt nätverk skapas resurser som är värdefulla för individen, till exempel information, kontakter, kunskap och materiella stöd (Bourdieu, 1986). Genom ett stort socialt kapital underlättas samarbeten som skapar ett mervärde för individerna i det sociala nätverket. Det skapar i sin tur ett mer funktionellt samhälle där utvecklingspotentialen ökar (Putnam, 1993). Putnam beskriver dels sammanlänkande socialt kapital (bonding) och överbryggande socialt kapital (bridging). Det sammanlänkande sociala kapitalet fokuserar på den egna gruppen och kan ses som exkluderande mot individer som inte ses tillhöra denna. Ett starkt sammanlänkande socialt kapital kan bidra till en ömsesidighet bland de boende samt en starkare *vi-känsla* på platsen. Det sammanlänkande sociala kapitalet bygger bland annat på invånarnas relationer och deras syn på lokalsamhället.

Det överbryggande kapitalet blir aktuellt när informanterna pratar om hur de ser på de grupperingar som finns på ön samt det som finns utanför ön,

till exempel styrande organ och turister. Det överbryggande sociala kapitalet och det sammanlänkande sociala kapitalet är ofta beroende av varandra. De behöver vara i balans för att tilliten ska kunna växa både inom gruppen och mellan olika grupper. Till skillnad från det sammanlänkande sociala kapitalet ses det överbryggande sociala kapitalet mer som ett nätverk av kontakter. Ett starkt överbryggande socialt kapital underlättar bland annat vid samarbeten med grupper från andra delar av samhället (Putnam, 2001).

Rothsteins (1998, 2003 & 2005) definition av social tillit bygger på integration mellan individer i ett avgränsat område. En stark social tillit kan skapa positiva samhällseffekter genom att det blir lättare att organisera invånarna och få dem att arbeta mot ett gemensamt uppsatt mål. Rothstein menar till skillnad från Putnam att ideellt arbete inte är avgörande utan att det även finns andra faktorer som skapar en social tillit. Han menar främst att det handlar om ekonomisk och social jämlikhet mellan personer. Mycket av denna sociala tillit ansvarar politiken för då alla skall ha rätt till samma vård, utbildning och arbetsmarknadsmöjligheter. Rothstein menar att en låg social tillit kan skapa en fälla. Det handlar om att det finns en brist i tilliten mellan olika grupperingar. Rothstein menar att social tillit bygger på fem olika stadier. Om inte tillit skapas i de första fyra stadierna riskerar den sociala fällan slå igen. Det bygger på

1. Alla ses som vinnare om alla väljer att samarbeta med varandra.
2. Om däremot invånarna inte litar på att alla andra samarbetar ses det som meningslöst att göra det eftersom det krävs att nästan alla samarbetar för att uppnå målet.
3. Det bidrar till att individer inser att det kan vara rationellt att inte samarbeta eftersom invånarna inte litar på att de andra också kommer att samarbeta.
4. Slutsatsen av de ovanstående punkterna blir att ett effektivt samarbete för ett gemensamt uppsatt mål endast är möjligt om de inblandade litar på att alla samarbetar för att nå målet.
5. Saknas denna tillit kommer den sociala fällan slå igen. Det betyder att alla får det sämre trots att de inblandade vet att alla skulle få det bättre, om de valde att gå samman och samarbeta (Rothstein, 2003).

En bristande social tillit mellan individer och grupperingar i samhället riskerar bland annat att bidra till att politiska beslut som skulle kunna öka det överbryggande sociala kapitalet mellan kommun och invånare inte är genomförbara. Vid en svag tillit mellan de två grupperna riskerar förtroendet för politikerna att sjunka, vilket resulterar i ett lågt stöd. Bristen på förtroende berör såväl de statliga organisationerna som individer emellan. (Rothstein & Uslander, 2005).

3.2 Platsidentitet

Det andra begrepp som kommer att användas är platsidentitet. Begreppet har flera olika definitioner och består av två delar, identitet och plats. Dessa har tydliga kopplingar eftersom de bygger på och är beroende av varandra. Platsen är en del av formandet av en identitet och vice versa (Hauge, 2005).

3.2.1 Identitet

Enligt Hauge (2005) är identitet något som beskriver eller utmärker någon eller något. Begreppet handlar om hur individer väljer att identifiera sig själva i förhållande till andra. Identitet bygger på en känsla av *vi* och *dom*. De personer som väljer att identifiera sig som *vi* delar gemensamma intressen och åsikter som till exempel upplevelser, kultur och historia. En identitet är alltså en uppfattning som skapas mellan olika människor, grupper och samhällen. Identiteten blir extra tydlig när olika identiteter möts eller när flera individer med samma identitet möts, de har då mycket gemensamt jämfört med när två skilda identiteter möts (Hauge, 2005).

Mead (1934) kopplar identitet till själv:et som subjekt (jag) och objekt (mig). Han menar att identiteter skapas av relationer till andra platser och individer. En individ står alltid i relation till någon eller något. Själv:et uppstår när en individ interagerar med "den andre" genom att se sig i den andres kläder (Mead, 1934). Själv:et ses som kärnan i identiteten hos individer. En persons identitet innehåller alltid en känsla av ett jag. Mig:et påverkas av vad andra i individens närhet tycker, genom till exempel olika

värderingar och intryck. Efter en längre tidsperiod kan själv:et påverka den enskilda identiteten. Identiteten påverkas bland annat av historia, det som sker nu samt synen på framtiden. Mead (1934) menar att det är interaktioner mellan individer som bidrar till att identiteter utvecklas.

3.2.2 Plats

En plats är ett avgränsat område och har en tydlig koppling till människors upplevelser och tid. En plats består förutom av ett specifikt geografiskt läge även av de individer som bor på platsen. Individerna skapar minnen, upplevelser och olika tolkningar som är förknippade till platsen (Hauge, 2005). Casey (1996) menar att alla individer befinner sig i en platsvärld. Upplevelsen att befinna sig någonstans ses som individers mest fundamentala och viktiga erfarenhet. Tiden och rummet skall inte ses som objektiva enheter som beskriver platsen. Rummet och perceptionen skall istället ses som det primära (Casey 1996). Tim Ingold (2000:219) använder termen *dwelling* för att beskriva en plats. Ingold beskriver det som att "Places do not have locations but histories" för att visa hur tid och rum hänger samman. Ingold belyser att rörelsen på en plats är viktigare än själva destinationen. Han menar att invånare lever och interagerar *i* platsen istället för *på* platsen. Utifrån den teorin ses inte en plats som en fysisk punkt på en karta, den är istället uppbyggd av olika händelser (individer utför fysiska handlingar) snarare än ett förutbestämt fysiskt objekt (något som är) (Casey, 1996). Att som individ befinna sig "in a place" innebär att denne bekantar sig med alla uttryck som finns på platsen, till exempel materiella, kulturella och sociala (Ibid:36). Att befinna sig "in a place" underlättar för att skapa känslomässiga band mellan individer och platser, vilket brukar kallas "sense of place". Relph (1976) ansåg att globalisering och modernisering bryter ner "sense of place" och skapar en platslöshet som skadar platsidentiteten. För att en plats ska ses som en plats måste den bland annat levas, bebos, minnas och omtalas av individer. Massey (1993) beskriver "sense of place" i tre punkter.

- Det finns en entydig identitet kopplad till platsen
- Identiteten har vuxit fram genom en historia som har utformat individerna på platsen

- En plats innehar tydliga gränser gentemot andra.

Massey (1994:171) menar även att det är maktrelationer mellan individer som skapar en plats. Individer och sociala grupper har skilda roller, vissa av dessa har större möjlighet och förmåga att påverka det som ska ske på platsen, till exempel hur platsen ska definieras och hur platsen ska uppfattas av andra.

Det är möjligt att betrakta *platsidentitet* som en del av en individs identitet. Hauge (2005) beskriver begreppet som när en avgränsad grupp människor använder en specifik plats för att identifiera sig med andra på platsen. Detta bygger på vad det är som utmärker platsen jämfört med andra platser. Platsidentitet definieras av Hauge (2005) som en produkt av de känslor, minnen, aktiviteter och upplevelser som finns på en specifik avgränsad plats. För att stärka platsidentiteten på en plats menar Anthony Cohen (1985:44) att känslan och medvetenheten hos individerna på platsen måste öka. Cohen menar även att hot mot lokala gemenskapers administrativa gränser i sin tur kan bidra till att de symboliska gränserna som finns på platsen stärks.

3.3 The tourist gaze

Individens platsupplevelser och tolkningar av en platsidentitet är inte helt subjektiva. Både Mead och Hauge visar att individer influeras av andra människor på platsen och deras förutsättningar som kön, ålder och nationalitet. John Urry (2002) menar att turister ofta har förväntningar på hur en specifik plats ska vara utformad samt hur lokalbefolkningen är. Turisterna målar innan besöket upp en bild av hur platsen ser ut, något de sedan förväntar sig ska stämma. Det var tydligt både på Möja och Sandön att dessa förväntningar finns hos de turister som årligen besöker öarna. Det är dock inte enbart turisterna som har skapat dessa förväntningar. Förväntningarna bygger bland annat på hur media skriver om platsen samt hur platserna framställs i turistbroschyrer. Urry (2002) menar att dessa förväntningar ofta framträder som något negativt för lokalsamhället och dess utveckling. Trots de negativa konsekvenserna har ofta dessa samhällen anpassat sig till förväntningarna. Det bidrar till att invånarna kan dra nytta av turisterna genom en ekonomisk vinning, vilket är viktigt för att kunna vara

fastboende på öarna året om. Det kan även vara positivt eftersom traditioner som tidigare försvunnit lyfts fram och får ett uppsving. Urry (2002) menar att turisterna placerar invånarna i ett speciellt fack. Invånarna ska uppträda som turisterna förväntar sig, vilket är viktigt och nödvändigt för att nå ekonomisk framgång. Lokalbefolkningen tenderar att anpassa sina livsmönster och beteenden efter vad de tror att turisterna förväntar sig. Det skapar ett samhälle där turisterna präglar och påverkar samhället och dess utveckling.

4. Möja och Sandön

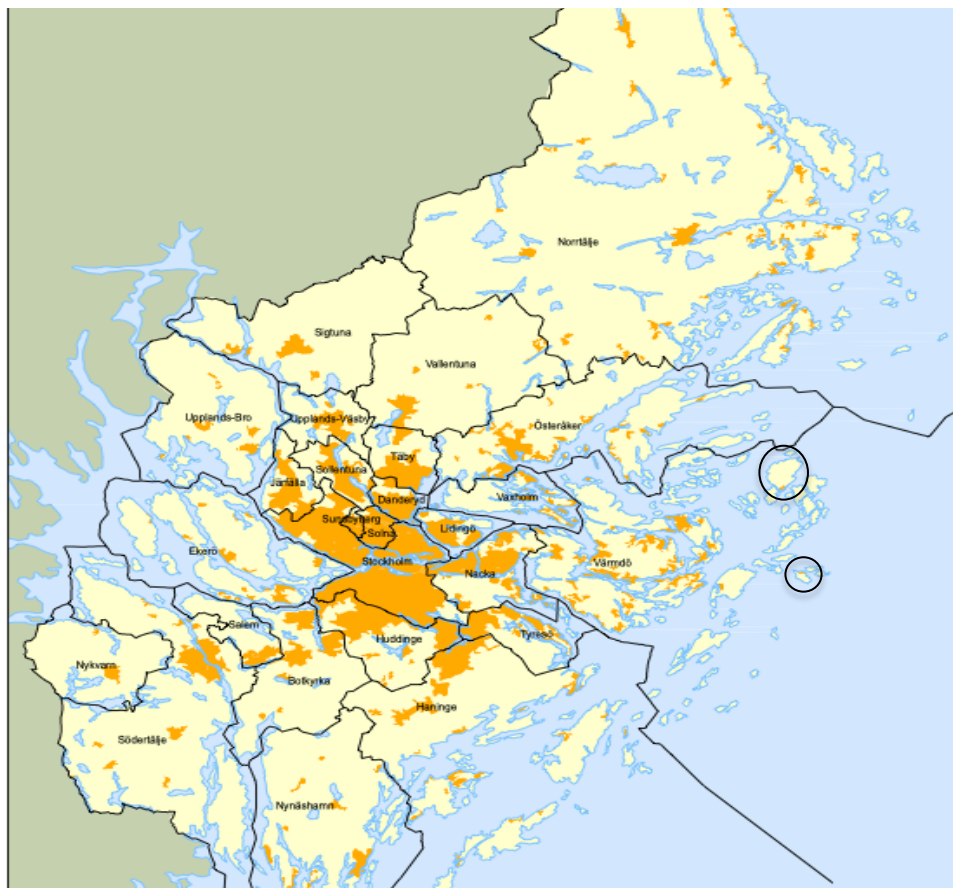
För att få arbetet greppbart och hanterbart inom ramarna för kursen har olika avgränsningar gjorts.

4.1 Avgränsningar

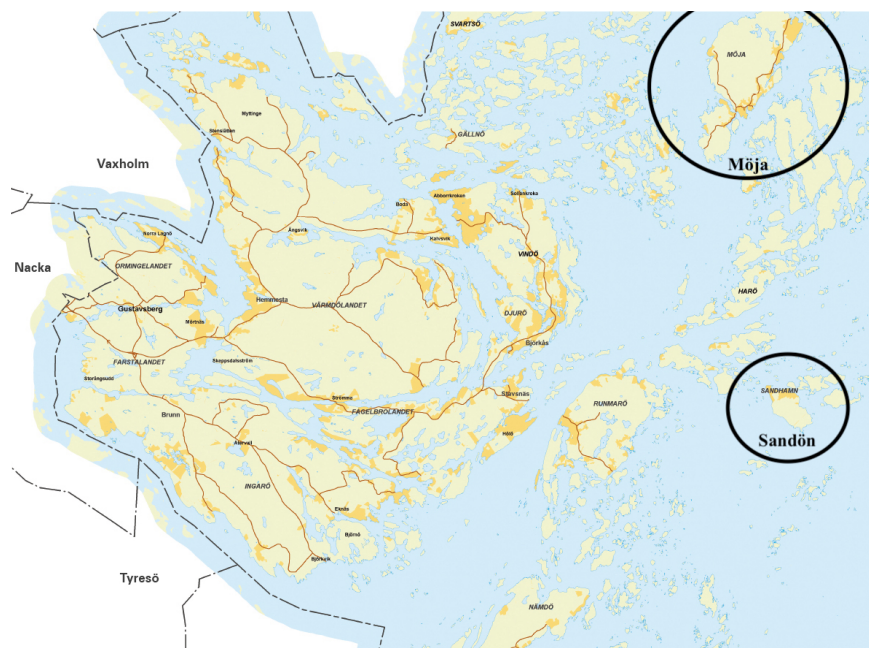
Stockholms skärgård är Sveriges största och ligger geografiskt sett nära Stockholms city. Hela stockholmsregionen är en starkt växande region där både antalet invånare och verksamheter växer, ett samhälle i snabb förändring. Stockholms skärgård består av cirka 30 000 öar, där cirka 200 är bebodda året runt. För att nå samma utvecklingstakt i skärgården som resten av regionen har Region Stockholm, tidigare Stockholms läns landsting (2017a), tagit fram en regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen - RUF5 2050. Utvecklingsplanen fokuserar på ett antal utvalda kärnöar i Stockholms skärgård. De ska få extra hjälp med utveckling av bland annat företag, verksamheter och bebyggelse. Både Möja och Sandön har i styrdokumentet pekats ut som två kärnöar. Den utvecklingshjälp som regionen bistår med syftar till att uppnå det elfte globala målet i Agenda 2030, hållbara städer och samhällen.

Jag har valt att fokusera arbetet på Möja och Sandön, båda belägna i Stockholms skärgård och Värmdö kommun. De är två öar som har liknande förutsättningar för utveckling och utmaningar som bland annat turismen för med sig. Öarna har ungefär lika många fast boende. De har båda även haft en viktig roll för Stockholms utveckling genom historien. Det finns även

förutsättningar som skiljer de två öarna åt, till exempel har Möja skola (klass 0-9) vilket Sandön saknar (öförö, 2019).

FIGUR 1 STOCKHOLMS LÄNS SKÄRGÅRD. KÄLLA: LÄNSSTYRELSEN STOCKHOLM, EGEN BEARBETNING

FIGUR 2 VÄRMDÖ KOMMUN MED MÖJA OCH SANDÖN UTMARKERAT. KÄLLA: VÄRMDÖ KOMMUN, EGEN BEARBETNING

4.2 Möja

Möja är en av de större öarna i Stockholms skärgård och ligger i Värmdö kommun. Ön ligger i det yttre skärgårdsbandet. Möja är cirka tio kilometer lång och tre kilometer bred. Möja består av Stora Möja, Södermöja samt några närliggande mindre öar. Det bor 2019 cirka 250 personer på ön. Antalet boende är egentligen högre eftersom många veckopendlar till Stockholm där de är mantalsskrivna. På sommaren mångdubblas befolkningen på ön och trycket på natur och samhälle ökar. Många av de boende på ön är mångsysslare och arbetar på sommaren inom serviceyrken för att kunna ”serva” alla turister som dagligen besöker ön. Under vinterhalvåret har de boende andra verksamheter att luta sig mot, till exempel verkstad, hantverk och snickeri. Möja är ett levande skärgårdssamhälle med god service. Den lokala affären, som ägs av invånarna på ön, har öppet året om och det finns flera övernattningsmöjligheter för turister som också har öppet året runt. Det finns ett rikt föreningsliv på ön som verkar för samhällets bästa. På grund av att kommunen inte äger någon mark på ön finns det inga kommunala bostäder eller badställen. Trots det är ön välbesökt av bland annat

båtfolk under sommarhalvåret, vilket bidrar ett levande skärgårdssamhälle (Möja turistförening, u.å).

Historiskt sett har invånarna på Möja inte varit benägna att sälja mark och fastigheter till folk som inte har en personlig koppling till ön. Det har bidragit till att ön inte är överexploaterad med stora och nybyggda hus utan består istället av mindre samhällen med typisk skärgårdskänsla. Det har även bidragit till att det idag finns en genuin karaktär på husen och sjöbodarna på ön. Det finns fem mindre byar på ön, där majoriteten av husen är samlade: Berg, Löka, Rams Mora, Långvik och Hamn. Möja har varit befolkad sedan vikingatiden. Fisket har historiskt sett varit den största inkomstkällan för de boende. Runt 1980-talet minskade fiskebeståndet drastiskt vilket har bidragit till att det idag endast finns två aktiva fiskare på ön. På ön fanns det tidigare stora jordgubbsodlingar. På grund av globaliseringen ökade importen och det blev därför inte längre lönsamt att odla jordgubbar på ön (Möja turistförening, u.å). Det finns ingen fast förbindelse mellan fastlandet och Möja. Färjor går året runt från bland annat Sollenkroka och Stockholm till Möja och resan med båt tar cirka en timme. Med buss från slussen når man Möja på cirka två och en halv timme. På Möja finns det sex ångbåtsbryggor där Waxholmsbolagets båtar anlägger (Ibid.).

4.3 Sandön

Sandön är en ö som ligger i det yttersta skärgårdsbandet som också tillhör Värmdö kommun. Ön är mest känd som Sandhamn, som är det största samhället på ön där bland annat all service är samlad. På den sydöstra sidan av ön ligger byn Trouville, som från början var ett sommarhusområde men som utvecklats till året runt bostäder. Det är cirka 100 personer fastboendes på ön. De senaste åren har invånarantalet på Sandön ökat efter att ha nått en bottennivå vid 1990 då endast cirka 60 fastboende fanns på ön (Destination Sandhamn u.å). Många veckopendlar in till Stockholm och är därför inte skrivna på ön. Andelen som bor på ön är alltså större än vad statistiken säger. Många av de boende har en långtgående historia och koppling till ön där släkt genom generationer varit aktiva. Ön består till största del av

tallskog och klippblock. Rakt över ön går den sandås som även återfinns på Gotska sandön. Ön har en total yta på 54 hektar. Sandön är en av de öar i Stockholms skärgård som under sommarhalvåret besöks av flest turister. Sandön är ett levande samhälle och det finns en andelshandel och hotell. Ön har flera fina badstränder och en väl utbyggd service för att klara av alla turister som kommer på sommaren. På ön finns flera organisationer och föreningar som arbetar för att servicen ska finnas tillgänglig för både boende och besökare, oberoende årstid. Sandön har under lång tid haft en viktig roll för Stockholm och den sjöfart som trafikerade skärgården. Historiskt sett har lots och tullverksamhet varit den stora inkomstkällan för de boende på ön. På grund av sandig mark har det varit svårt att bedriva jordbruk på ön. Redan när de första ångbåtarna började gå till ön på mitten av 1800-talet började turisterna komma. Sedan dess har turismen ständigt ökat (Destination Sandhamn, u.å). Det är möjligt att åka till Sandön från Stockholm, Vaxholm och Stavsås. På sommaren kommer dagligen flera tusen turister till ön, med en topp under juli. Från Stavsås tar det med Waxholmsbolaget cirka en timme att nå Sandhamn.

4.4 Informanterna

Jag har här valt att inte göra närmare presentation av de intervjuade eftersom jag vill garantera deras anonymitet. Därför finns det bara översiktliga beskrivningar av de intervjuade samt vilken koppling de har till den aktuella ön.

4.4.1 Möja

Intervjuer utfördes med sex personer som stadigvarande bor på Möja eller som har en nära koppling till ön. Två av de intervjuade är män och fyra kvinnor. Informanterna är mellan 40 till 75 år. Fyra av informanterna är inte uppvuxna på Möja utan har flyttat till ön under ett senare skede i livet. De har däremot alltid haft en nära personlig koppling till ön genom bland annat släkt. Samtliga intervjuade på Möja driver någon typ av

företagsverksamhet. Alla intervjuade har stor kunskap om hur samhället har sett ut förr i tiden och hur det har utvecklats till hur det ser ut idag. Majoriteten av de intervjuade har även varit med och drivit olika utvecklingsprojekt på ön där finansiering har skett via stöd från olika statliga organisationer.

4.4.2 Sandön

På Sandön utfördes tre intervjuer med boende eller personer som innehar mycket kunskap om ön och samhället, både hur det ser ut nu och hur det har sett ut historiskt. En av de intervjuade har tidigare bott på Möja men har nu flyttat och bor idag på Sandön och har god kunskap om de båda samhällenas uppbyggnad. En av de intervjuade är nyligen inflyttad på ön men har tidigare varit mycket på ön och har ingående kunskap om samhället. En av de intervjuade är uppvuxen på ön och är idag aktiva inom olika föreningar på ön, hen driver dessutom eget företag. Trots att det är färre som blivit intervjuade på Sandön än Möja anser jag mig ha fått en bra spridning på informanterna med olika bakgrund och ställning i samhället. Det har bidragit till att jag fått många synpunkter på hur lokalsamhället fungerar.

5. Bilden av lokalsamhället

Det är en härlig stämning mellan folk och mycket vänner. Man behöver aldrig känna sig ensam. Händer det något så ringer man så får man hjälp från hela byn. Folk är hyggliga med varandra, gamla skolkamrater, man träffas och fikar. Händer det något med någon här ute så vet ju halva ön om det och är där och hjälper till så det löser sig. Det tycker jag är en stor trygghet som är värt guld alltså. (Boende Möja)

Både Sandön och Möja beskrivs av de intervjuade som samhällen där alla bryr sig om varandra. De ser positivt på samhället och den gemenskap som finns. Informanterna lyfter fram det som något bra som måste vårdas för att leva vidare i framtiden. På de båda öarna känner majoriteten av invånarna varandra vilket upplevs som en styrka och något som utnyttjas av de boende på öarna. Invånarna vet vem det är som lagar båtmotorer och alla vet vem som har tid och kan tänka sig att ta hand om ens hund när det behövs. *Det är tre stycken som har ställt upp på att vara hundvakt. Det är aldrig några problem. Sådana smågrejer gör att det blir väldigt trivsamt. Det är mycket ge och ta här ute, tycker jag iallafall. Men man kan även välja bort sig själv, man möts på vägen eller morsar på varandra på Konsum och det räcker. (Boende Möja)*

Gemenskapen upplevs idag vara starkare än vad den någonsin har varit. Samhällena på de båda öarna drivs och utvecklas till största del av ideella krafter som vill att samhällena ska leva vidare även i framtiden och fortsätta vara konkurrenskraftiga och locka till sig boende och turister. Det

sammanlänkande sociala kapitalet beskrivs av de boende som en trygghet och säkerhet. De boende har bra kunskap om de andra boende på ön, de vet vilken kompetens som finns tillgänglig ifall något händer. Denna kunskap kan bidra till att samhällena utvecklas och det sammanlänkande sociala kapitalet stärks. Majoriteten av de boende på öarna har en och samma målbild med hur samhället ska utvecklas, vilket bidrar till att beslut oftast kan fattas snabbt. De flesta på ön hjälps åt för att uppnå målet. Här är det tydligt att det sociala kapitalet är starkt då alla har förstått och litar på att andra strävar mot samma mål, vilket skapar ett effektivt samhälle.

I de samtal jag hade med personer som inte hade lika stark koppling till föreningarna på öarna framkom att gemenskapen i samhället hålls samman av olika föreningar, grupperingar och relationer. Det finns en känsla hos vissa informanter att det är lätt att hamna utanför det sammanlänkande sociala kapitalet när personen inte längre har kraft eller tid att engagera sig i exempelvis föreningar. *Nu när jag gick i pension har jag inte samma kontakt längre, jag kände att jag tappade något, förutom intressant arbete och trevliga arbetskamrater så tappade jag det här småsnacket om att någon till exempel har blivit mormor* (Boende). Informanten har länge varit en drivande själ och har tidigare varit ansvarig för offentliga samlingsplatser på ön. Det visar att det sammanlänkande sociala kapitalet till viss del är starkt i samhällena. För att få ta del av det sammanlänkande sociala kapitalet måste personerna aktivt delta i föreningar och organisationer på öarna. De individer som inte tar del av dessa mötespunkter eller som inte är aktiva i föreningar riskerar att falla utanför gemenskapen och istället bli en av *de* istället för en av *vi*, trots att *de* vill vara en del av *vi*. Dessa brister i det sammanlänkade kapitalet framträdde både på Sandön och Möja.

Vid utvecklingsprojekt på öarna har det funnits boende som satt sig emot föreningars eller företags initiativ till att utveckla samhället. På en av öarna uttryckte sig detta genom avundsjuka mellan invånare där det finns en rädsla för att andra kan tjäna mer på utvecklingen eller där utvecklingen inte gynnar en själv. *Det finns alltid folk som sätter stopp för de är rädda för förändring eller att någon kommer och får det lite bättre, någon annan som tjänar pengar på det här, vilket främst grundar sig i avundsjuka* (Boende). Detta uppenbarade sig även när ett företag utvecklade verksamheten

och öppnade restaurang och bar i ett par sjöbodar. En granne tyckte inte om ljudet från restaurangen så den ansvariga fick stänga ner verksamheten igen. Här är det tydligt att det finns brister i kommunikationen mellan olika grupper. Dessa brister riskerar att skapa en spricka i det sammanlänkande kapitalet. Tilliten till andra grupper i samhället upplevs ibland som bristfällig vilket riskerar skapa konflikter och motsättningar. Denna brist i tillit riskerar skada sammanhållningen på öarna.

5.1 Öppenhet i gemenskapen och oskrivna regler

- *Hur skulle det mottas om jag som helt utomstående skulle komma och starta upp en verksamhet på ön?* (Fredrik)
- *Historiskt sett har det mottagits väldigt kritiskt, man har fått prova sig in i årtionden för att bli accepterad... kommer man och visar framfötter granskas man väldigt noga innan man accepteras.... Man får smyga sig fram för att inte köra över någon.* (Boende)

Detta fenomen är något som informanterna menar har historiska kopplingar. Det grundar sig bland annat i att det alltid funnits grupperingar och statusyrken (främst på Sandön) vilket har skapat en segregation i samhället. Historiskt sett har öarna varit tydligt uppdelade beroende på grupptillhörighet. Inom grupperingarna och yrkena har sammanhållningen varit stark. Det överbryggande sociala kapitalet mellan grupperna har historiskt sett varit lägre. Trots att utvecklingen har gått framåt finns delar av detta tänk kvar bland vissa invånare. Som utomstående utan tidigare personlig koppling till platsen gäller det att lära sig hur samhället på öarna fungerar och vad som förväntas av en för att få bli en i gemenskapen. *Gör man rätt saker kommer man in, men gör man fel saker är det djungeltrumma* (Boende). Det finns outtalade normer och oskrivna regler för hur man ska bete sig för att passa in i gemenskapen, något som är bundet till den specifika platsen. Det kan bland annat handla om att anlita en lokal hantverkare eller att köpa rätt märke och modell på fyrhjulingen.

Många av de boende på öarna driver egna företag och arbetar långt mer än heltid. Många arbetar dessutom längre upp i åldrarna jämfört med vad man gör på fastlandet. *Det finns inget annat att göra än att arbeta här ute, jantelagen är väldigt stark. (...)* (Boende). Enligt flera av de intervjuade har de boende i skärgården det bättre ställt både ekonomiskt och tidsmässigt än vad som påstås. Det finns oskrivna regler och normer på de båda öarna som säger att de boende ska ha fullt upp och inte ha tid med så mycket annat än att arbeta och få ekonomin att gå runt. De boende väljer att inte lyfta fram det som är bra eftersom det då är svårt att pressa till exempel kommun om att det är svårt att leva och verka i skärgården.

Två av de intervjuade är relativt nyinflyttade och driver företag på ön. De tyckte till en början det var svårt att förstå de oskrivna reglerna. De tyckte även det var svårt att veta vad som förväntades av dem. Tack vare deras verksamhet kom de snabbt in i gemenskapen, mycket tack vare att de engagerade sig i föreningar. De fick kontakt med många på ön snabbt samtidigt som de upprättade olika slags samarbeten med andra företagare på ön. De valde att lita på de boende på ön vilket bidrog till att de fick ta del av det starka och betydelsefulla sammanlänkande sociala kapitalet. De fick genom det sammanlänkande sociala kapitalet även kunskap om de normer och oskrivna regler som platsidentiteten bygger mycket på.

De som är med i gemenskapen ser det som en otrolig styrka och tillgång som är livsviktig för att kunna leva och verka i skärgården. Det starka sociala kapitalet bidrar bland annat till att invånarna kan lita på varandra och fråga samhället om hjälp, som alltid finns nära till hands. Det spelar ingen roll om det handlar om fysisk hjälp eller om hjälp i form av kunskap, alla är villiga att hjälpa till. Detta är något som utnyttjas vilket skapar ett *ge och ta* samhälle. Alla är införstådda med att om hjälp efterfrågas av någon kan de räkna med att bli hjälpta. Detta är något som alla tjänar på och den sociala fällan är långt ifrån att slå igen, tack vare det starka sammanlänkande sociala kapitalet.

Grannen ligger inte och dör utan att någon märker det. Har det lyst i ett fönster i över två dar och man vet att personen varit hemma så undrar man ju vad fasiken har hänt där liksom. Eller man blir uppringd av en granne

som bara behöver hjälp med något. Den gemenskapen är stark. (Boende Möja). Det starka sammanlänkande kapitalet mellan invånarna skapar en styrka och säkerhet för alla boende på ön. På Sandön har de boende till exempel gått ihop för att hjälpa de äldre genom att koppla deras trygghetslarm till boende på ön som ideellt ställer upp och hjälper. De har varit tvungna att lösa detta problem eftersom inte hemsjukvårdare kan ta sig till ön tillräckligt snabbt under vissa tider av dygnet.

5.2 Jämlikhet

För att få en stark social tillit mellan individer krävs ett jämlikt samhälle, enligt Rothstein & Uslander (2005). Här spelar de maktrelationer som finns mellan individer och grupperingar på öarna en viktig roll. Dessa maktrelationer återfinns på båda öarna. De uppträder främst genom rumsliga skillnader. De rumsliga skillnaderna var trots de olika byarna mindre på Möja. Där finns det tydliga samarbeten mellan de olika byarna där alla har möjlighet att vara med och påverka. Oavsett i vilken by du bor i ses du som Möjabo där de strävar för att alla skall ha samma makt att påverka samhället. På Sandön var de rumsliga skillnaderna större. På Sandön finns det som nämnt tidigare främst två byar, Sandhamn och Trouville. Den sistnämnda är från början en by med största delen sommarstugor, men där det idag även bor personer året runt. I Sandhamn är all service samlad och det är även där färjorna till fastlandet angör. Historiskt sett är Sandhamn huvudorten på ön. Det finns där skillnader i hur mycket makt invånarna har beroende på vilken ort de bor i. Vissa ser inte de boende i Trouville som riktiga Sandöbor eftersom majoriteten av de boende där inte är uppvuxna på ön utan har flyttat ut under ett senare skede i livet. Det är tydligt att hierarkierna är större på Sandön än vad de är på Möja. Det bidrar sannolikt till att platsidentiteten inte ser ut på samma sätt för invånarna på de olika orterna, något som även framkommer under intervjuerna. Det riskerar att skapa konflikter mellan de två platsidentiteterna eftersom de kan ha olika syn på ön och samhället. Det kan i sin tur riskera att skada det sammanlänkande och det överbryggande sociala kapitalet på ön.

5.3 Vi och dom

Trots att det sammanlänkande sociala kapitalet är starkt mellan invånarna på ön finns det ändå en ”vi och dom”- anda. Det säger hur invånarna ska bete sig för att få ta del av den gemenskap och ”vi-känsla” som finns på platserna (Jfr. Putnam, 1993). Bart (1969) menar att det inte endast är de interna relationerna mellan individer på platsen som skapar gemenskap. Han menar att gemenskap skapas av det som skiljer gruppen från ”dom”, vilket upplevs på öarna hänga samman med de oskrivna regler som finns i samhället. De individer som inte följer dessa normer och oskrivna regler riskerar att hamna utanför gemenskapen. De riskerar istället att hamna i ”dom” facket och får inte ta del av det sammanlänkande sociala kapitalet. Det sammanlänkande sociala kapitalet mellan individerna på ön kan därför ses som bristfälligt. Det riskerar att skapa konflikter och motsättningar mellan de boende på öarna (Jfr. Rothstein, 1998).

På grund av den småskalighet som råder på öarna är det viktigt att alla strävar åt samma håll för att samhället ska utvecklas och hållas ihop. Annars riskerar det sociala kapitalet att försvagas där den sociala fällan riskerar att slå igen, vilket alla inblandade förlorar på. Informanterna tycker att dessa grupperingar märks tydligare på en ö jämfört med vad det gör i en mindre stad eller by på fastlandet. De menar att de är mer beroende av varandra och där grupperingar ibland delar upp samhället, något som togs upp som en svaghet.

Informanterna menar även att öarna fungerar som varumärken. För att inte förstöra det uppbyggda varumärket, som de flesta är beroende av, måste företagarna förstå de normer och oskrivna regler som finns på platsen. Saknas kunskap om dessa riskerar det upparbetade varumärket att ta skada. Varumärket har byggts upp under en lång tid och upplevs som viktigt för öns fortsatta utveckling. Det är därför av allas intresse att lära sig de normer och oskrivna regler som finns på platsen. Det minimerar riskerna för att varumärket skall komma till skada. Skulle kunskapen och medvetenheten om

normerna och de oskrivna reglerna på platsen bli bättre skulle ”vi” och ”dom” grupperingarna att minska, något som skulle påverka ön positivt. Cohen (1985) menar att det är först när individer går från ”dom” till ”vi” som de blir medvetna om den symboliska gemenskap som finns på platsen. Det är däremot inte säkert att dessa varumärken är bra för öarnas utveckling. Öarnas varumärken är utformade efter turisternas förväntningar, eftersom det är den största och viktigaste inkomstkällan (jfr. Urry, 2002).

5.4 Samlingsplatser och grupperingar

Det sammanlänkande kapitalet är starkt mellan majoriteten av invånarna på öarna. Det finns däremot olika grupperingar på båda öarna. Det är grupperingar som främst har uppkommit genom invånarnas olika intressen. Inom dessa grupperingar är det sammanlänkande sociala kapitalet starkt. När medlemmarna i grupperna delar samma intressen och åsikter förstärks gemenskapen och tilliten till varandra. Grupperingarna är viktiga samhällsspelare eftersom gruppen blir stark tillsammans. Precis som Holmberg & Rothstein (2016) menar skapar dessa grupper en starkare tillit mellan medlemmarna. Det kan i sin tur bidra till att det är lättare att genomföra förändringar och vidareutveckla lokalsamhället på öarna.

Samlingsplatserna beskrivs av de intervjuade som en plats där nya idéer och tankar gror och där nya människor möts. Offentliga samlingsplatser är ofta platser som från början inte var tänka som samlingsplatser men som automatiskt har blivit det då folk möts och integrerar med varandra där. På Möja användes den lokala affären och landsvägen som samlingsplats. På Sandön var en av samlingsplatserna värdshuset, *Gemenskapen skapas egentligen här (värdshuset) och väldigt mycket runt det här bordet, det här är så att säga stammisbordet* (Boende Sandön). Samlingsplatserna beskrevs som ett första ställe för utveckling av samhället. Informanterna menar dock att de offentliga samlingsplatserna blir allt färre, vilket upplevs som oroväckande. Till exempel fungerade biblioteket på Sandön som samlingsplats innan det lades ner. De spontana mötesplatserna är också viktiga för att nå ett informellt umgänge mellan invånarna. Det brukar ibland kallas för ”third places” eftersom det varken är hemma eller på arbetsplatsen (Urry, 2000:139-142).

I och med att det idag är fler verksamma på öarna, jämfört med för 40 år sedan, har de inofficiella mötesplatserna ökat. På arbetsplatsen träffas folk (inofficiella mötesplatser) och utbyter idéer och tankar med varandra, vilket kan skapa utveckling. Genom olika samlingsplatser växer grupper fram i samhället. De utvecklas ofta och blir ekonomiska föreningar, främst för att kunna söka stöd. I grupperingarna och föreningarna hjälps invånarna åt för att skapa och driva utveckling av samhället. Utan dessa samlingsplatser riskerar individer att inte komma i kontakt med varandra och utveckling uteblir. Trots att de offentliga mötesplatserna idag är färre jämfört med vad de har varit historiskt har inte engagemanget och den lokala drivkraften försvunnit. Det kan bland annat bero på att det sammanlänkande- och överbryggande sociala kapitalet sedan tidigare finns etablerat på platserna.

5.5 Småskaligheten

Informanterna menar att det finns både för och nackdelar med att leva i ett litet och avgränsat samhälle. Några av de fördelar som har lyfts fram är att det sammanlänkande sociala kapitalet är starkt. Det upplevs skapa en sammanhållning som inte finns på andra platser, exempelvis i städer. De ser det som en stor fördel att veta och känna den som mekar med bilen, drar el i huset eller som står bakom kassan i den lokala affären. Det upplevs skapa ett sammanflätat och tätt samhälle där tilliten mellan invånarna är stor.

Nackdelen med småskaligheten menar informanterna är att verksamheterna på ön inte klarar konkurrens, vilket driver upp priserna för de boende på ön. Eftersom marknaden är liten finns det till exempel inte sysselsättning för mer än en elektriker eller en som arbetar som mekaniker. Detta bidrar till att möjligheten att kunna välja mellan till exempel olika offerter från olika byggbolag inte finns på samma sätt som på fastlandet. Detta ses av de intervjuade som en stor svaghet och en ond spiral där allt ständigt blir dyrare och dyrare. Det bidrar i sin tur till att det blir allt svårare för de boende att leva året runt på öarna.

6. Turismens positiva och negativa effekter

Informanternas tankar om turister och gäster som besöker öarna under sommarmånaderna är splittrade. Samtliga informanter menar att de positiva effekterna som turisterna för med sig väger tyngre jämfört med de negativa effekterna. Det upplevs däremot finnas negativa konsekvenser av turism som påverkar befolkningen och samhällena negativt.

6.1 Turisms betydelse

På sommaren kan man köpa kaffe på elva olika ställen och det finns tre klädbutiker. Som jag har förstått det så går det ganska bra för alla, iallafall vad jag har hört (Boende Sandön).

Turism bidrar till mycket positivt för samhället och livet på öarna. Det har bland annat bidragit till att det nu är möjligt att vara fast boende på öarna. Det har i sin tur skapat ett levande samhälle hela året om då affärer kan hålla öppet trots lågsäsong och där samhällena nu blir allt mer attraktiva att bo och verka i. Detta beskrivs av boende som att den negativa utvecklingen nu har vänt, en spiral som under väldigt lång tid gått i fel riktning. När invånarna nu kan bo och arbeta året om på öarna bidrar det till att gemenskapen och det sammanlänkande sociala kapitalet stärks. Historiskt sett har synen på turister inte varit lika positiv som den idag är. Invånarnas bild av turism har fått ett uppsving de senaste åren, fler invånare förstår nu hur viktiga turisterna är för att samhället ska leva och blomstra året om. Enligt informanterna är detta till stor del en generationsfråga, vilket bidrar till att synen på

turister ständigt blir bättre och bättre. Turisternas förväntningar har även påverkat de boendes platsidentiteter. De har genom the tourist gaze påverkat utvecklingen vilket har skapat en platsidentitet som idag är mer anpassad efter den bild turisterna har (jfr. Urry 2002).

Turisterna handlar och köper tjänster vilket bidrar till en ökad ekonomisk lönsamhet för företagarna på öarna. Det skapar förutsättningar för att fler boende har råd att investera på ön. När de boende uppfyller förväntningarna skapas inte enbart en högre ekonomisk lönsamhet bland företagarna. Det gör att fler har råd att göra investeringar i lokalsamhället vilket kan skapa en starkare platsidentitet. Det kan i sin tur bidra till att fler boende går samman för att utveckla samhället. Hade det inte varit möjligt att vara fast boende på öarna året om skulle inte det sammanlänkande sociala kapitalet vara lika starkt som det är idag. Precis som Rothstein (2003) menar blir det lättare att driva utveckling och samarbeten när den sociala tilliten är stark. Risken för konflikter blir mindre när de inblandade litar på varandra och strävar för att uppnå samma mål.

Flera av informanterna använde ”snöbollseffekten” för att beskriva hur utvecklingen nu har vänt. Enligt informanterna är det idag fler som vill bo och verka i skärgården jämfört med vad det var för 40 år sedan. Det bidrar till att fler identifierar sig med platsen, vilket skapar en starkare platsidentitet hos de boende. När kunskapen om samhället blir bättre kommer utvecklingen att gå snabbare. Detta bidrar till att det kommer finnas mer för turisterna att uppleva nästkommande år. Antalet turister kommer då öka ytterligare och bollen börjar att rulla ännu snabbare. Eftersom det är lokalinvånarna som förvaltar samhället och miljön är det viktigt att de har en stark platskänsla samt identifierar sig med platsen för att utveckling ska ske.

6.2 Turismens baksida

För min personliga del lämnar jag oftast inte tomten under hela juli månad. Under nio månader (september till maj) råder normaltidsstånd och under juni, juli och augusti råder undantagstillstånd och då är det andra regler som gäller, man måste till exempel låsa dörren när man går iväg (Boende)

På Möja har invånarna en liknande uppfattning som Sandöborna om turisterna, *det är som att släppa ut kossor på grönbete* (Boende). Det finns en känsla på båda öarna att det under sommarmånaderna råder en slags "undantagstillstånd" där allt sker på turisternas villkor. På Möja har de intervjuade fått sätta upp skyltar som säger var turisterna kan gå samt var det är privata marker, vilket tär mycket på energin bland de boende. Under högsäsongen (juni, juli & augusti) upplever de bofasta invånarna att den starka gemenskapen och sammanhållningen som finns under resterande delen av året löses upp och befolkningen fokuserar mer på det egna livet. På de båda öarna är det tydligt att Urrys (2002) "tourist gaze" gäller, det vill säga invånarna är medvetna om att de påverkas av turisterna. Under högsäsong beskriver informanterna hur de bofasta och lokalsamhället befinner sig i undantagstillstånd. De frångår sina "vanliga" liv som de lever de resterande nio månaderna av året, för att se till att turisterna blir nöjda med sin resa till ön. Fokus flyttas under denna period från lokalbefolkningen för att enbart fokusera och handla om att serva turister. Det upplevdes även av informanterna som att den lokalt ledda utvecklingen tar paus under sommarmånaderna.

Invånarna gör precis som Urry (2002) säger, de försöker uppfylla turisternas förväntningar. De bidrar till att invånarna på öarna delvis gömmer undan sin vanliga vardag, det är inget turisterna är intresserade av att se. De boende är tvungna att göra dessa förändringar av samhället för att få en fungerande ekonomi som går runt även under lågsäsong. Utan turisterna skulle det inte vara möjligt att vara fast boende på öarna året om. Dessa förväntningar hos turisterna påverkar platsidentiteten på öarna. The tourist gaze utmanar hela tiden platsidentiteten hos individerna på öarna. Genom förväntningar från turisterna kommer samhällena och invånarna att anpassa sig efter dessa, eftersom det ger en ekonomisk vinning. Ett tydligt tecken på denna förändring är hur bilden av turism har förändrats genom åren. Invånarna har insett vikten av turism vilket har bidragit till att platsidentiteten har ändrats. När platsidentiteten utvecklas med hjälp av utomstående faktorer som till exempel förväntningar från turister riskerar konflikter att uppstå i lokalsamhällena. Samhällena bygger då mer på turisternas förväntningar än hur lokalinvånarna vill att platsen skall vara. Det var tydligt på ena ön att när det finns individer som inte tycker att platsidentitetens

utveckling är rätt uppstår konflikter. Konflikterna riskerar i sin tur att skada det sammanlänkande sociala kapitalet eftersom tilliten mellan de boende riskerar att sjunka när det finns olika mål med utvecklingen på ön.

Hos de intervjuade fanns en känsla att de turister som inte identifierar sig med öarna inte delar samma känsla för natur och samhället som lokalinvånarna har. Detta är något som blir extra tydligt under högsäsongen då turister kommer och bland annat har sönder saker, anlägger bränder och smutsar ner, något som invånarna är noggranna med att inte göra. De boende arbetar gemensamt för att det ska vara ett trevligt klimat på platsen. Eftersom de boende identifierar sig med platsen har de en annan känsla för platsen och känner ett annat ansvar, något som framträdde tydligt på både Sandön och Möja. Det upplevdes bli en krock mellan de bofasta invånarna och turisterna där *vi och dom* känslan blir starkare under sommaren. För att denna *vi och dom* känsla ska försvinna krävs det att turisterna försöker sätta sig in i hur de upplevs av lokalbefolkningen och vad de har för förväntningar på dem. Fortsätter denna *vi och dom* känsla att växa finns det risk att det överbryggande sociala kapitalet tar skada (Jfr. Urry, 2002).

Den ökande turism i skärgården har bidragit till att turistföreningarna satt upp informationsskyltar som beskriver hur platsen har sett ut historiskt samt hur det ser ut nu. Det har skapat en känsla av att ön går mot en Skansenverksamhet. Turistföreningarna har satt upp skyltarna utan samråd med de boende i de olika byarna, vilket rör upp känslor bland de intervjuade. Trots ett starkt sammanlänkande socialt kapital på öarna är det här tydligt att det överbryggande sociala kapitalet mellan olika föreningar och grupper på öarna brister. Det skapar snabbt en känsla för *vi- och dom* på ön. Det är även här möjligt att se kopplingar till the tourist gaze. När turistföreningen har satt upp skyltar runt om på öarna har de skapat något som de tror att turisterna vill ha och som de kommer uppskatta. Det är egentligen ingenting som hör till platsen eller som lokalinvånarna är intresserade av, vilket har skapat en känsla av att mycket görs i samhället endast för att göra turisterna nöjda. *Vi ska vara lite Saltkråkan och finnas här när alla vill komma ut och titta på oss. Men det funkar ju inte riktigt så, vi är inga jäkla babianer som sitter i en bur och väntar på att folk ska dyka upp* (Boende).

7. Föreningar som samhällets grundpelare

Ska man få något gjort kan man inte bara sitta på rumpan och vänta på att någon ska göra det. Tycker man att det är mörkt längs vägen när man är ute och rastar hunden får man själv se till att ändra på det (Boende Sandön).

7.1 Ideellt engagemang

Föreningslivet beskrivs av informanterna som en stor och viktig del av samhället. Det har en betydande roll för samhällets uppbyggnad och utveckling. På både Möja och Sandhamn har föreningar under lång tid haft en viktig roll i samhället. Förr hade föreningarna ofta som huvudsyfte att hålla samman samhället med till exempel aktiviteter där invånarna samlades och utbytte erfarenheter med varandra. Det sammanlänkande sociala kapitalet mellan invånarna har genom föreningarna stärkts. Det bidrar till att känslan för platsen och platsidentiteten stärks för de som är delaktiga i föreningarna. Idag har föreningarnas utformning och mål ändrats mot de som fanns förr som främst syftade till att nå sammanhållning mellan de boende. Idag skapas föreningar på öarna främst för att nå utveckling i samhället. Hade inte dåtidens föreningar funnits hade troligtvis inte heller dagens föreningar kunna existera. Genom historien har föreningar lagt grunden för det starka sammanlänkande sociala kapital som finns idag. Det har samlat människor som har skapat en tillit som idag lever vidare genom nya föreningar.

Samtliga informanter menade att utan föreningarna skulle inte lokalsamhällena vara lika levande som de idag är. Det är föreningar som håller ihop och utvecklar samhället eftersom det krävs en juridisk person för att kunna söka ekonomiska stöd. Då är föreningar den enklaste formen av juridisk person vilket är den stora faktorn till att föreningslivet är så utbrett på öarna.

Precis som nämndes i citatet ovan är det föreningarna i samhället som ser till att utveckling sker. I föreningarna sitter invånare från ön som har funnit någon typ av brist i samhället som behöver åtgärdas. De har använt sitt sociala kapital eller olika mötesplatser för att finna andra personer på ön som kan tänkas ha samma åsikter och tankar i frågan. Eftersom det sammanlänkande sociala kapitalet är stort vet invånarna vart de ska vända sig för att få igenom sina idéer. Hade inte invånarna haft den platskunskap och det starka sammanlänkande sociala kapitalet hade det inte varit lika lätt för invånarna att veta till vem och var de ska vända sig när de vill utveckla samhället. Det sammanlänkande sociala kapitalet bidrar till att processen från idé till verklighet går snabbare. Detta sker med hjälp av en lägre transaktionskostnad eftersom de inblandade har en stor tillit till varandra (jfr. Rothstein, 2003). Under intervjuerna framkom det att det är många invånare som använder sig av de offentliga mötesplatserna för att skapa ett starkare sammanlänkande socialt kapital och knyta nya kontakter. Det är främst personer som identifierar sig med platsen som är med och startar upp föreningar med huvudsyfte att utveckla samhället. Individerna med en stark platsidentitet och platskänsla ser de förbättringar som bör ske för att samhället ska leva vidare. De individer som inte identifierar sig med platsen och som inte deltar i utvecklingen kan skada det sammanlänkande sociala kapitalet. Det krävs att alla arbetar för att nå samma mål. Finns det många personer som räknar med att andra ska lösa alla problem riskerar den sociala fällan att slå igen vilket kan få långtgående konsekvenser för samhällena.

7.2 Brist på eldsjälar

På öarna finns det idag en utbredd brist på drivande och engagerade eldsjälar, det är idag få personer som tar på sig mycket jobb. Byråkratin är svår

och det krävs mycket av föreningarna för att få stöd beviljade. Det finns många invånare som vill utveckla samhället men som saknar den kunskap som krävs för att söka stödpengar. Det beskrivs av en av informanterna på Möja som att, *Det blir en flaskhals, det är för få som gör för många saker* (Boende Sandön). Detta skapar en frustration hos de invånare som vill vara med och utveckla men saknar den kunskap som krävs både om platsen men även om det byråkratiska regelverket. Resultatet blir att utvecklingen av samhället går långsammare än vad invånarna önskar. Många av de eldsjälarna som idag är aktiva har varit aktiva under lång tid och har varit med och utvecklat samhället och ön. De har stor kunskap om platsen och har ett stort kontaktnät. De har en stark identitet som är kopplad till platsen eftersom de har varit med och utvecklat platsen till hur den ser ut idag. Enligt informanterna på Möja och Sandhamn råder samma fenomen på de båda öarna. Det är få personer som sitter med i många föreningar, vilket upplevs skapa ett sårbart samhälle. Som nämnt ovan har föreningarna stor betydelse för gemenskapen, utvecklingen och platsidentiteten i samhället.

Föreningar är enligt informanterna den effektivaste metoden för att utveckla samhället. På öarna finns det föreningar med olika syften och mål. Under den senaste tiden har föreningar på både Möja och Sandön bedrivit många och stora projekt. Efter att de i föreningarnas regi byggde ut fiber på öarna har flera av de engagerade märkt att eldsjälarna blir färre och färre. På grund av ålder och en hög arbetsbelastning för att få stöd och genomföra de olika projekten har flera personer nu tagit steget bakåt för att inte slita ut sig helt. Detta skapar en oro bland befolkningen som inte har den kunskap som eldsjälarna har och därmed inte har möjlighet att utföra det arbete som eldsjälarna gjort. Detta riskerar resultera i att föreningslivet inte kommer vara lika stort i framtiden. Skulle föreningslivet dö ut skulle det få stora konsekvenser för samhällena på både Möja och Sandön. Föreningarna ses som nämnt ovan av de boende som navet i samhället. För att inte föreningarna ska dö ut när eldsjälarna försvinner krävs ett starkt sammanlänkande socialt kapital mellan alla invånare på öarna. När det är fler som får komma in i gemenskapen (vi) kommer mer kompetens att samlas på samma ställe. Det är något som enligt informanterna behövs för att driva utvecklingen framåt. Går inte alla samman och har ett gemensamt mål finns det risk att den sociala fällan slår igen. Det är viktigt att de boende förstår vikten av de

mervärden som skapas genom samarbeten. För att dessa samarbeten ska vara genomförbara krävs att tilliten mellan invånarna är stark. Om tilliten mellan invånarna försämras kan det bli svårt att nå det uppsatta målet, en levande skärgård året runt. Skulle samhällena hamna i en social fälla skulle samtliga ses som förlorare. Vid en stark tillit hade alla istället setts som vinnare som hade fått tagit del av de mervärden som skapats (jfr. Rothstein 2003).

8. Den sociala fällan

Som nämnt ovan är det sammanlänkande kapitalet starkt på både Möja och Sandön. Det överbryggande sociala kapitalet till andra grupper på öarna och personer som befinner sig utanför öns gränser är dock inte lika starkt. Det är tydligt bland de intervjuade att när de geografiska avstånden ökar blir det överbryggande sociala kapitalet svagare. Alla var däremot överens om att alla öar arbetar med samma frågor och står inför samma typ av utmaningar, vilket ökade tilliten till andra skärgårdsöar. Det finns idag däremot inget tydligt utvecklat samarbete mellan de olika öarna i skärgården.

8.1 Synen på Värmdö kommun

Det överbryggande kapitalet försvagas snabbt när det når fastlandet. Synen och tilliten till främst kommunen är låg hos samtliga intervjuade.

På kommunen upplever många att det är ganska svårroddat, det är en ganska rigid, ganska besvärligt... de har svårt att se att vi finns och vad det innebär, de vet att det finns en skärgård här ute någonstans och de tycker att det är jättebra. Men sedan att hjälpa till och se till att vi kan stanna kvar och att vi får samma service som alla andra, då får vi nog skylla oss lite själva att vi bor här (Boende). Det tyder på att det finns en utbredd känsla av att kommunen motarbetar det ideella arbete som sker på öarna. Det finns mycket lokalt engagemang som man inte tycker tas tillvara av kommunen. Kommunen upplevs agera passivt i många frågor som är viktiga för både de boende på ön och kommunen. Även här lyfts turism upp som en känslig punkt. Många av de boende på öarna vill skapa ett mer turistvänligt samhälle. Gehöret och stödet från kommunen är däremot något som ofta uteblir. *De vill jättegärna komma ut och hälsa på om vi bjuder in, både kommunpolitiker och tjänstemän. Det blir en överraskning varje gång de kommer ut,*

de säger alltid (politikerna och tjänstemännen) "oj är det såhär det är". Man får börja om hela tiden liksom. De har dålig förståelse för oss och det som finns här ute. Det finns mycket utvecklingsmöjligheter (Boende Möja). De ansvariga på kommunen kommer gärna ut till öarna när invånarna bjuder ut dem. Det har dock aldrig hänt att politikerna tar initiativet och självmant kommer ut och träffar invånarna, förutom vid valtider. När kommunen är på besök lyssnar de på invånarna men därefter händer inget. Saker som kommunen lovat ta tag i uteblir och invånarna saknar återkoppling från de ansvariga, vilket skadar tilliten.

Invånarna har en uppfattning om att de styrande i kommunen inte har tillräcklig kunskap om öar och ö-samhällen. Informanterna menar att kommunen inte förstår hur det är att bo på en ö och vad det innebär. De tycker att kommunpolitikerna saknar förståelse för den komplexitet och skörhet som öborna dagligen brottas med. Detta riskerar att skapa missuppfattningar mellan de två parterna där det överbryggande sociala kapitalet skadas ytterligare mellan invånarna och kommun. Precis som Rothstein och Uslander (2005) menar kan en grupp hamna i en social fälla, vilket tydligt har skett i detta fall. Informanterna upplever att samhällena på öarna inte har samma förutsättningar jämfört med samhällena på fastlandet. Det tycks finnas en ojämlikhet mellan samhällena i kommunen. Förutsättningar för arbetsmöjligheter, jämlikhet, både ekonomiskt och socialt, samt samma utbildningsmöjligheter skiljer sig mellan platser. Dessa ojämlikheter har satt den aktuella situationen i en social fälla. Parterna står för långt ifrån varandra för att problemet ska kunna lösas genom politiska beslut. Det finns ett "förtroendegap" mellan de två parterna som måste minskas för att tilliten ska öka mellan de båda. Uppfattningen om hur samhället ska utformas och styras skiljer för mycket mellan de två, vilket skapar en social fälla.

Det finns dessutom en känsla hos invånarna att kommundienstjänstemän och politiker inte uppträder korrekt gentemot de boende på öarna, denna känsla återfinns på både Möja och Sandön. Det finns informanter som har erfarenheter av att kommunen lägger personliga åsikter i de beslut som tas. De boende upplever att kommunen tror de kan göra som de vill, eftersom de har makt. Detta spär på den bristande tilliten mellan de två parterna. Invånarna upplever att de inte får vara med och påverka hur bygden ska utvecklas. De

beslut som tas av högre beslutande organ som exempelvis kommunen menar informanterna saknar förankring hos lokalinvånarna.

Kommunen har till exempel ansvar över vattenförsörjningen på Sandön. De har tagit ett beslut som säger att inga nya fastigheter får koppla in sig på det befintliga systemet. Det har skapat motsättningar mellan de boende på ön och kommunen. Invånarna upplever det som att kommunen vill hämma den utveckling som sker på ön. Utvecklingen avstannar när det inte går att bygga nya hus. Kommunen har däremot byggt strandhus på en närliggande ö till Sandön. Eftersom det var kommunen som byggde husen fick de koppla in de på Sandöns vattennät. Detta är en känslig fråga för de boende på ön som menar att kommunen mer eller mindre kör över de boende på Sandön.

Denna ojämlikhet som upplevs av de boende grundar sig mycket i att öborna förväntas lösa en stor del av vardagslivet på egen hand. De förväntas lösa saker som kommunen ansvarar för på fastlandet. På Sandön har till exempel invånare gått ihop för att hjälpa de äldre på ön. De äldres trygghetslarm har de kopplade till någon annan boende på ön. I vanliga fall är det kommunen som ansvarar för denna tjänst men på Sandön sker detta genom ideella krafter. Det finns en känsla hos informanterna att kommunen inte bryr sig om invånarna på öarna. Eftersom kommunen erbjuder trygghetslarm till de boende på fastlandet önskar de att kommunen på något sett ska kunna betala ut en ersättning till det arbete som läggs ner för att tillhandahålla denna tjänst på ön. Dessa ojämlikheter är skadliga för det överbryggande sociala kapitalet som redan är dåligt mellan de två parterna.

Flera av informatorerna menar att de betalar samma skatt som alla andra i kommunen. De ska därför ha samma rätt till de tjänster som kommunen erbjuder invånarna bofasta på fastlandet. Dessa olikheter skapar en starkare känsla för "vi och dom". De lösningar som invånarna idag har skapat, som exempelvis trygghetslarmet, hade inte varit möjligt om inte det sammanlänkande sociala kapitalet varit så starkt som det är.

Kommunen hade då varit tvungna att erbjuda tjänsterna till de behövande, något som troligtvis skulle ha varit väldigt kostsamt för kommunen. För att

öka det överbyggande sociala kapitalet mellan öarna och kommunen skulle kommunen behöva erbjuda en ersättning till de som idag gör kommunens uppgifter ideellt. Det skulle visa att kommunen uppskattar det arbete invånarna utför. Det skulle även kunna bidra till att fler ställer upp. Som det ser ut nu utgår kommunen från att lokal samhällena och det sammanlänkande sociala kapitalet löser dessa problem.

Det är dessa ojämlikheter som Rothstein och Uslander (2005) menar ligger till grund för ett lågt överbyggande socialt kapital och svag tillit till myndigheter. Eftersom det fortfarande finns ett hopp hos de boende om att kommunen kommer börja avlöna det arbete som utförs finns det fortfarande möjlighet att förhindra att den sociala fällan slår igen helt.

Om kommunen väljer att handla passivt och inte tar tag i frågan kommer den sociala fällan att slå igen. Parterna står idag långt ifrån varandra där ena parten saknar tillit till den andra parten. De har olika uppfattningar om hur samhället ska styras och utvecklas vilket skapar en misstro mellan grupperna. Precis som Rothstein (2003) menar skulle i detta fall lokalinvånarna och kommunen tjäna på att gå samman och lösa frågor och problem gemensamt, de båda skulle ses som vinnare. Lokalinvånarna saknar dock tillit till att kommunen vill samarbeta. Informanterna var inte heller säkra på att kommunen har samma mål med utvecklingen. Denna osäkerhet bidrar till att lokalinvånarna anser att det i många fall är enklast att lösa problem utan kommunal inblandning. Det starka sammanlänkande sociala kapitalet bidrar till att de idag har möjlighet att lösa många större frågor själva. Denna misstro och bristande tillit riskerar bidra till att den sociala fällan slår igen. Slår den igen kommer båda parterna ses som förlorare istället för vinnare. Frågor som ännu inte har hamnat i den sociala fällan går idag relativt enkelt att lösa. De boende väntar i många frågor fortfarande på att kommunen ska besvara den uträkta handen.

Under intervjuerna framkom det att det finns en känsla om att de olika grupperingarna på öarna och styrande organ riskerar att hota den gemenskap som idag finns. Cohen (1985) belyser detta som ett resultat av ett svagt överbyggande kapital mellan olika grupper. Han menar att ett lågt överbyggande socialt kapital bidrar till att det sammanlänkande sociala

kapitalet stärkts inom grupperingarna. Det bidrar till att grupperingarna skapar starkare och tydligare symboliska gränser mot andra. Bland annat yttrade det sig genom att informanterna pratade tydligt om ”oss som bor på ön” och ”de som inte bor på ön”. När kommunen har ansvar över exempelvis vattenförsörjningen på ön känner sig vissa öbor ”hotade” av kommunen. De menar att kommunens handlande bidrar till att ön inte kan fortsätta växa och utvecklas eftersom nya hushåll inte får kopplas in på det befintliga vattensystemet. Invånarna litar inte på att kommunen vill öns bästa. Ett annat exempel på detta är den regionala handlingsplanen (RUFS) som har tagits fram av landstinget i Stockholm (nu Region Stockholm). På grund av att de boende inte känner tillräcklig tillit till de ansvariga blir det svårt att implementera handlingsplanen. De litar inte på att de ansvariga har samma målbild som de boende. Hade det överbryggande sociala kapitalet varit starkare hade invånarna haft större tillit till de ansvariga och det hade då varit lättare att genomföra planen, vilket alla skulle tjäna på.

9. Slutsats

Studien har svarat på de tre frågeställningarna; hur invånarna beskriver livet på ön, hur invånarna ser på framtida utveckling och relationerna mellan öar och fastlandet. Syftet med denna uppsats vilket var att undersöka vad som karaktäriserar skärgårdens landsbygd, med avgränsning till Stockholms Skärgård, har därmed uppnåtts. Efter denna studie är det tydligt att öarna i Stockholms skärgård belägna nära Stockholm kan ses som en speciell typ av landsbygd. Eftersom öar är fysiskt avgränsade från varandra har de utvecklats i olika riktningar, vilket kan ha bidragit till att invånarna och samhällena skiljer sig åt. På grund av invånarnas beroendeställning till andra invånare skapas ett ömtåligt samhälle. Öarna är till stor del uppbyggda genom olika föreningar som aktivt arbetar för att utveckla samhället. Inom föreningarna och grupperna på öarna är det sammanlänkande sociala kapitalet starkt. Platsidentiteten är viktigt på öarna för att invånarna ska se vad som behöver utvecklas i samhället. Den starka platsidentiteten och det starka sammanlänkande sociala kapitalet bidrar till att invånarna har lätt att organisera sig och skapa gemensamma mål.

Trots det starka sammanlänkande sociala kapitalet finns det en känsla av "vi och dom" på öarna. Det finns grupper av individer på båda öarna som aktivt väljer att inte vara med i gemenskapen och driva utvecklingen framåt. Detta kan bero på att de inte lärt känna platsen och därför inte fått tagit del av det sammanlänkande sociala kapitalet. Majoriteten av invånarna känner en stark platsidentitet och är därför med och engagerar sig i bygden. Det har bidragit till att sammanhållningen har stärkts mellan de boende.

Denna sammanhållning ses som en stor tillgång som skapar ett ”ge och ta samhälle”.

Det framkommer tydligt att det är föreningarna som håller ihop samhällena. Föreningarna är viktiga för att öarna även i fortsättningen skall vara attraktiva hos boende och turister. Den nedåtgående trend med färre eldsjälarna oroar invånarna. Försvinner eldsjälarna finns risk att samhällena förfaller. Det är tydligt att de drivande krafterna är livsviktiga för ett levande samhälle. Försvinner eldsjälarna finns risk att utveckling kommer att avstanna, vilket riskerar att skapa en nedåtgående utvecklingstrend. Detta riskerar inte enbart att skada de levande skärgårdssamhällena utan även turism. Uppfylls inte turisternas förväntningar kommer intäkterna att minska hos företagen, vilket kan bidra till att boende tvingas flytta.

Tack vare föreningar och det starka sammanlänkande sociala kapitalet har öborna möjlighet att utveckla samhällena utefter lokalinvånarnas egna önskemål. Det finns däremot omständigheter utanför öns gränser som informanterna upplevs påverka samhällena negativt. Det överbryggande sociala kapitalet på öarna beskrivs ibland som bristfälligt. Det visar sig dels mellan de grupperingar som finns på öarna som kan ha olika mål med utveckling, vilket riskerar skapa konflikter. Det låga överbryggande sociala kapitalet är tydligast mellan öarna och offentliga myndigheter. Tilliten till kommunen upplevs som ett stort problem. Det har skapat en misstro hos de boende mot de styrande politikerna. Öborna känner sig bortglömda och oviktiga. De förväntas till exempel lösa flera av de problem som kommunen löser för invånarna på fastlandet. Bristen på tillit mellan de två parterna har skapat en nedåtgående spiral som tillslut kommer vara svår att vända. Öborna och kommunen riskerar att hamna i en social fälla. När öbornas tillit till kommunen är för låg kan den sociala fällan bidra till att framtida samarbeten och relationer går till spillo. Genom det starka sammanlänkande sociala kapitalet på öarna kan invånarna ändå driva lokalsamhällena vidare. Detta visar på hur viktigt och betydelsefullt det sammanlänkande sociala kapitalet mellan invånare är när det överbryggande sociala kapitalet är svagt.

Skärgårdssamhällena sätts på prov under högsäsong när det kommer mycket turister, något lokalinvånarna delvis har lärt sig att hantera.

Förväntningar hos turister har påverkat samhällena både positivt och negativt. På grund av den stora tillströmningen av turister under sommarhalvåret förändras samhällena. Det råder "undantagstillstånd" där turisterna och dess villkor styr livet på ön. Invånarna anpassar sig efter vad turisterna efterfrågar när de besöker ön. Det "vanliga" vardagslivet är inget som invånarna visar eftersom det inte är något som turisterna vill se. Det skapar ett samhälle som riskerar att bygga vidare på något som inte speglar verkligheten på platsen. Denna fasad skadar samhället och dess fortsatta utveckling. De turister som besöker öarna har inte heller samma kunskap om platsen som de som bor där. Det skapar motsättningar mellan öborna och turisterna. Öborna anser att turisterna ibland skadar samhället med sina förväntningar och att vissa förstör och skräpar ner. Turisterna bidrar dock inte bara med negativa effekter för samhället. De bidrar bland annat till att det är möjligt att bo och verka på öarna året runt. Det gynnar utvecklingen på platsen. Fast boende är även en förutsättning för att den starka sammanhållningen och föreningslivet skall fortsätta växa.

Efter mina intervjuer har jag anledning att tro att det sammanlänkande sociala kapitalet har tydliga kopplingar till platsidentiteten på en specifik plats. Den sociala tilliten och individers känsla för en plats är tätt sammanflätade och beroende av varandra. Vid en avsaknad av det sammanlänkande sociala kapitalet och svag platsidentitet hos individerna finns risk att utvecklingen av samhället avstannar. Detta är något som framkommer tydligt på de båda öarna när de pratar om identitet kopplat till platsen och de normer och oskrivna regler som finns. Dessa normer och oskrivna regler har skapat den identitet som idag finns på de båda öarna.

10. Vägen vidare

Jag sitter på bryggan i höstsolen och reflekterar över allt jag har fått berättat för mig de senaste dagarna. Jag får inte ekvationen att gå ihop. Det är inte på alla ställen det är möjligt att finna denna lokala drivkraft. De boende här har en alldeles speciell känsla för sin bygd och en gemenskap som jag aldrig tidigare mött. Hur kan då relationerna med utomstående se ut som de gör? Vad har gått fel och vad ligger till grund för det? Kan det överbryggande sociala kapitalet stärkas på något sätt, innan det är för sent? Frågorna när jag lämnar öarna är fler än när jag klev iland några timmar tidigare. Är det något jag har lärt mig under dessa 4,5 års studier i landsbygdsutveckling på SLU så är det hur otroligt viktigt det är att ta tillvara på och uppmuntra lokala engagemang och drivkrafter. Det är tragiskt att se hur dessa drivkrafter inte tas tillvara. De är inte bara stora tillgångar för det enskilda samhället utan för hela landet. Jag hoppas Värmdö kommun ser vad som händer ute på öarna och att de förstår hur viktiga de lokala drivkrafterna är. Det engagemang som finns och det som görs måste uppmuntras och stöttas.

Värmdö kommun - skärgårdsborna väntar på er.

11. Referenslista

- Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries*. Little Brown & Co. Boston. I Yvonne Gunnarsdotter. 2005:3. *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap, den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv*. Faculty of Natural Resources and Agricultural Sciences, SLU.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. I J.G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. (pp 241-258). Westport, Connecticut: Greenwood Press. I Malin Eriksson. 2012. *Socialt kapital och hälsa - förklaringsmodeller och implikationer för hälsofrämjande interventioner*. Socialmedicinsk tidskrift 4-5/2012.
- Casey, E. (1996). How to get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time: Phenomenological Prolegomena. I Feld, Steven. & Basso, Keith H (red.). *Senses of place*. School of American Research Press. Santa Fe, New Mexico. I Yvonne Gunnarsdotter. 2005:3. *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap, den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv*. Faculty of Natural Resources and Agricultural Sciences, SLU.
- Cohen, Anthony P. (1985). *The Symbolic Construction of Community*. Routledge. London, New York.

- Destination Sandhamn. *Om sandhamn*. URL: <https://www.destinationssandhamn.se/om-sandhamn/historia> [2019-09-30]
- Göteborgs Universitet, (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet. ISBN: 91-7307-008-4.
- Hague, C (2005). *Planning and place identity*. I: Hague, C. och Jenkins, P. (red.) *Place Identity, Participation and Planning*, s. 3-17. London: Routledge.
- Holmberg, S & Rothstein, B. (2016). *Mellanmänsklig tillit bygger goda samhällen* I Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Solevid (red) Ekvilibrium. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment. Essays in livelihood, dwelling and skill*. Routledge. London, New York. I Yvonne Gunnarsdotter. 2005:3. *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap, den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv*. Faculty of Natural Resources and Agricultural Sciences, SLU.
- Kvale, S & Brinkmann. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2.Uppl. Lund: Studentlitteratur
- Kylén, J-A. (1994). *Fråga rätt: vid enkäter, intervjuer, observationer och läsning*. Bromma: Kylén förlag AB
- Lindh, G. & Lisper, H-O. (1990). *Samtal för förändring*. Lund: Studentlitteratur.
- Länsstyrelsen Stockholm. (2017:13). *Skärgårdsfakta*. ISBN: 978-91-7281-767-8
- Massey, D. (1993). *Power-geometry and a progressive sense of place*. I Bird, J et al. (red.). *Mapping the Futures. Local cultures, global change*. Routledge. London & New York. S.59-69.

- Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. Polity Press. Cambridge.
- Mead, G.H. (1934). Medvetandet, jaget och samhället från en socialbehavioristisk ståndpunkt. Argos. I Yvonne Gunnarsdotter. 2005:3. *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap, den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv*. Faculty of Natural Resources and Agricultural Sciences, SLU.
- Mishler, E.G. (1986). *Research Interviewing: context and narrative*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University press. I Christer Johansson. 1999:2. *Narrativ forskning, biografiskt perspektiv på berättelser*. Institutionen för tema, avdelningen för sociologi. Linköpings Universitet.
- Möja Turistförening. *Om möja*. URL: <http://www.mojaturist-info.se/moja/index.html> [2019-09-30]
- Patel, R. & Davidson, B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Putnam, R.D. (1993). *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS förlag.
- Putnam, R.D. (2001). *Den ensamme bowlaren: den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS förlag.
- Relf, Edward. (1976). *Place and Placelessness*. Pion. London. I Yvonne Gunnarsdotter. 2005:3. *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap, den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv*. Faculty of Natural Resources and Agricultural Sciences, SLU.
- Rautalinko, E. (2007). *Samtalsfärdigheter – stöd, vägledning och ledarskap*. Liber
- Riessman, C.K. (1993). *Narrative Analysis*. London: SAGE publications: Qualitative Research Methods Series. Vol.30. I Christer Johansson. 1999:2. *Narrativ forskning, biografiskt perspektiv på berättelser*. Institutionen för tema, avdelningen för sociologi. Linköpings Universitet.

- Rothstein, B. (1998). *Varifrån kommer det sociala kapitalet?* I Socialvetenskaplig tidskrift. Nr. 2-3. S.164-171.
- Rothstein, B. (2003). *Sociala fällor och tillitens problem*. 1. Upp. Stockholm: SNS förl.
- Rothstein, B. Uslander, E-M. (2005). *All for All: Equality, Corruption, and social Trust in World Politics*. Vol 58, Issue 2.
- Stockholms läns landsting. (2017a). *Nulägesanalys: Landsbygd och Skärgård i Stockholms län*. URL: http://www.rufs.se/globalassets/h.-publikationer/2017/nulagesanalys_landsbygd_och_skargard.pdf [2019-12-09]
- Stockholms läns landsting. (2017b). *Landsbygds- och skärgårdsstrategi för Stockholmsregionen*. URL: <https://www.sll.se/globalassets/5.-politik/politiska-organ/landstingsstyrelsen/2018/2018-05-22/tillagg/p-30-lrb.pdf> [2019-09-10]
- Sveriges Radio. (2002). *Tanums kuststräcka 150 mil*. URL: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=125&artikel=71021> [2019-12-09]
- Urry, J. (2002). *The Tourist Gaze*. Second edition. London: SAGE.
- Urry, J. (2000). *Sociology beyond Societies. Mobilities for the twenty-first century*. Routledge. London, New York.
- ÖFÖRÖ. (2019). *Skärgårdsfakta*. URL: <http://www.oforo.se/skargarden/> [2019-09-16]

12. Bilagor

12.1 Bilaga 1.

Intervjufrågor:

- Hur kommer det sig att du bor just på Möja/Sandhamn
- Hur skulle du beskriva Sandhamn/Möja?
- Vad skulle du säga att Sandhamn/Möja har som ingen annan har?
- Vad tror du det är som har bidragit till att samhället ser ut som det gör idag? Vilka faktorer tror du har spelat/spelar in här?
- Vilka är de största skillnaderna, enligt dig, med att bo här på ön jämfört med någon annanstans?
- Vad skulle du säga är öns Styrka?
- Och vilka är öns svagheter?
- Hur ser du på den växande turism på ön?
- Hur skulle du beskriva relationerna på ön?
- Hur skulle du säga att gemenskapen är på ön?
- Hur pratar invånarna med varandra? Är det en avslappnad ton där alla säger hej till alla?
- Hur påverkas relationerna/gemenskapen när alla känner varandra?
- Varför tror du att skärgårdsbor identifierar sig med ön men inte med kommunen (Värmdö) som är vanligare på fastlandet?

- Hur skulle du beskriva föreningslivet på ön? Är alla med? Vilka är inte med? Vilka är drivande?
- Hur ser man på de styrande organen? (Kommun & länsstyrelse)
- Hur fungerar det praktiska på ön? t.ex. sophantering och hemtjänst, post
- Finns det några samarbeten med närliggande öar? Hur ser de isf ut?
- Finns det någon typ av krisberedskap på ön? Vad händer om båtarna inte går på vintern? Ingen post kan komma? Strömlöshet....

